

Tusengylden *Centaurium littorale*

Rødlistet art

Tusengylden er knyttet til havstrandenger i sør, fra Østfold til Vest-Agder, og har gått svært sterkt tilbake på grunn av gjenvoksning av strandengene med mer høgvekste planter. Gjenvoksningen har bakgrunn i opphør av beite.

Status

Kategori sterkt truet (EN) i Norsk rødliste for arter 2010.

Utbredelse av tusengylden. Åpne prikker er forekomster som er gått ut, svarte prikker er intakte forekomster.

Kjennetegn

Tusengylden hører til søterotfamilien. Slekten gylden (*Centaurium*) er ett- til toårige strandplanter. De rosa blomsterbladene er sammenvokst til et smalt kronnrør, begerbladene er også sammenvokste og med fem fliker. Pollenknappene blir vridde etter at de har åpnet seg, og ser litt merkelige ut. Begge de to norske artene er på rødlista: tusengylden og dverggylden. Tusengylden har et beger som er omtrent like langt som kronnrøret, en til to støtteblad ved basis av begeret, og blad ved grunnen av stengelen. Stengelbladene har én nerve, og blomstene er kortskaftete. Tusengylden blomstrer på midt- og sensommeren. Tusengylden er en gammel, bitter medisinplante som har vært brukt mot feber og fordøyelsesbesvær, men ettersom den er sjelden i Norge, så er den nok ikke mye brukt som medisinplante i nord.

Utbredelse

Tusengylden har en sørlig kystutbredelse i Norge, tidligere ganske sammenhengende fra Østfold til Aust-Agder og med noen spredte forekomster i Rogaland. Arten er begrenset til Nordvest-Europa sør til Frankrike og Polen og er mye mer utbredt i Danmark, Vest-Sverige og rundt Østersjøen enn hos oss.

Biologi

Tusengylden og dverggylden har nokså lik økologi. De er knyttet til øvre deler av fjæresonen der saltholdigheten i jorda er låg. De vokser i strandenger (øvre brakkvasseng, øvre brakkvass-fukteng og salt-fukteng) på mellomfast eller løs bunn med finere sand, silt og leire uten organisk innhold, men gjerne på kalksand. Dette er kalkrike, men næringsfattige natursystem med fluktuerende vannstand og saltinnhold. Tusengylden er en ett- til toårig pionerart som går ut i

senere suksesjonsstadier. Tusengylden har ingen lukt som tiltrekker insekter, og det er noe uklart hva som pollinerer blomstene. I en undersøkelse ble det oppdaget bare små, svarte trips. De ble observert kravlen rundt over hele planten og så ut til å bevege seg helt tilfeldig mellom plantene. Det er noe uklart om disse er i stand til å pollinere noe som helst. Det samme gjelder blomsterfluer som også er rapportert å besøke gyldenblomster. De vridde pollenknappene kan være en tilpasning for å øke sannsynligheten for at blomsterfluens munnparti berører pollensekkene. Tusengylden er imidlertid i stand til å danne spiredyktige frø ved selvbefruktning, og i hvor stor grad den er utkryssende er ukjent. Frøene kan spire med en gang om høsten, og disse plantene overlever vinteren som bladrossetter, men flesteparten spirer ikke før påfølgende vår.

Tusengylden fra Vikar, Asmaløy på Hvaler i Østfold.

Bestandsstatus

Tusengylden vurderes som sterkt truet (EN) fordi dagens utbredelsesareal er lite, fordi den har hatt markert tilbakegang, og fordi videre sterk tilbakegang forventes som resultat av forringet habitatkvalitet. Den er knyttet til lågvokste strandenger som enten er eksponerte eller har vært beitet/slått. En hoveddel av tidligere kjente forekomster er forsvunnet, hovedsakelig ved at strandenger har endret seg til sumper med storvokste planter, oftest med takrør, etter opphør av beite. Arten er kjent fra Østfold og Akershus til Rogaland, og tilbakegangen er jamn over hele området. Tilbakegangen kan ha stagnert noe de siste 20 årene siden omleggingen av jordbruksmåter i kyststrøkene, og gjengroingen, hovedsakelig fant sted før 1990. Imidlertid har mange eksponerte og grunnlendte strandenger i hytteområder de siste årene blitt nedbygd eller ødelagt.

Referanser

Fernander, B. M. 2002. On the history and biology of two vulnerable coastal meadow species *Centaurium littorale* and *C. pulchellum*. Hovedfagsoppgave, Universitetet i Oslo.

Fægri, K. 1970. Norges planter II. Cappelen forlag, Oslo. 338 s.

Hultén, E. & Fries, M. 1986. Atlas of North European vascular plants north of the tropic of cancer. I-III. Koeltz Scientific Books, Königstein. 1172 s.

Nordhagen, R. 1940. Norsk flora. Aschehoug, Oslo. 766 s.

Kålås, J. A., Viken, Å., Henriksen, S. & Skjelseth, S. (red.) 2010. Norsk rødliste for arter 2010. Artsdatabanken, Norge.

Lid, J. & Lid, D. T. 2005. Norsk flora, 7. utgåva ved Reidar Elven. Det norske samlaget, Oslo. 1230 s.

Ubsdell, R. A. E. 1979. Studies on variation and evolution in *Centaurium erythraea* Rafn and *C. littorale* (D. Turner) Gilmour in the British Isles, 3. Breeding systems, floral biology and general discussion. *Watsonia* 12: 225–232.